

MARKAZIY OSIYO MA'NAVIY TAFAKKURI VA ISLOM FALSAFASI: TARIXIY-EVOLYUTSION RIVOJLANISH JARAYONI

MAVZUSIDAGI
XALQARO ILMIY-NAZARIY ANJUMAN

МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
НА ТЕМУ

‘ДУХОВНАЯ МЫСЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И ИСЛАМСКАЯ ФИЛОСОФИЯ:
ИСТОРИКО-ЭВОЛЮЦИОННЫЙ ПРОЦЕСС РАЗВИТИЯ’

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL
CONFERENCE ON

‘SPIRITUAL THOUGHT OF CENTRAL ASIA AND ISLAMIC PHILOSOPHY:
THE HISTORICAL AND EVOLUTIONARY DEVELOPMENT PROCESS’

Bukhara-2026

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI**

**“MARKAZIY OSIYO MA’NAVIY TAFAKKURI VA ISLOM
FALSAFASI: TARIXIY-EVOLYUTSION RIVOJLANISH JARAYONI”**
mavzusidagi xalqaro ilmiy–nazariy anjuman materiallari to‘plami
(15-may, 2026-yil)

Сборник материалов международной
научно-теоретической конференции на тему
**“ДУХОВНАЯ МЫСЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И ИСЛАМСКАЯ
ФИЛОСОФИЯ: ИСТОРИКО-ЭВОЛЮЦИОННЫЙ ПРОЦЕСС
РАЗВИТИЯ”**
(15 мая, 2026 год)

Collection of materials of the international
scientific and theoretical conference on
**“SPIRITUAL THOUGHT OF CENTRAL ASIA AND ISLAMIC
PHILOSOPHY: THE HISTORICAL AND EVOLUTIONARY
DEVELOPMENT PROCESS”**
(May 15, 2026)

**“KAMOLOT” nashriyoti
Buxoro - 2026**

anglashga imkon beradi. Bunday sintez oilani faqat ijtimoiy birlik emas, balki ma'naviy-axloqiy tarbiya markazi sifatida qayta talqin qilishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tasavvufiy tafakkurda oila va nikohning irfoniy-aksiologik talqini Sharq va G'arb falsafiy g'oyalarining o'zaro uyg'unlashuvi natijasida yanada boy mazmun kasb etadi. Bu esa inson qadri, ma'naviyat va axloqiylikni markazga qo'yuvchi universal falsafiy qarashlarni shakllantirishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jaloliddin Rumiy. Masnaviy ma'naviy / Tarjimon: J.Komilov. - Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1999. - 6 jild.
2. Maxdumi A'zam. Asror un-nikoh / Tarjimon: A.Sharipov. - Toshkent: Movarounnahr, 2014. - 96 b.
3. Maxdumi A'zam. Sharhi al-valladi sirru abiyhi. Battixiya / Tarjima va izohlar. - Toshkent: Movarounnahr, 2019. - 156 b.
4. Termiziy Hakim. Nashvarot ul-Hikm / Tarjima va izohlar. - Toshkent: Sharq, 2017. - 312 b.
5. Ahmad Yassaviy. Devoni hikmat. - Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2017. - 320 b.
6. Komilov N. Tasavvuf. - Toshkent: Movarounnahr, 2009. - 446 b.
7. Navro'zova G. Naqshbandiya tariqati ta'limoti. - Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010. - 244 b.

SHARQ TASAVVUFIIY MEROSIDA OILA VA NIKOHNING TEOTSENTRIK TALQINI (MARKAZIY OSIYO TAJRIBASI)

G'afurov Doniyor Orifovich

Buxoro innovatsiyalar universiteti dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Sharq tasavvufiy merosida oila va nikoh institutining teotsentrik talqini Markaziy Osiyo mutasavviflari tajribasi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda tasavvuf falsafasida oila ilohiy tartibning bir qismi sifatida qaralishi, nikohning ma'naviy poklanish va ruhiy kamolotga xizmat qiluvchi muqaddas institut sifatidagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, Naqshbandiya va Yassaviya ta'limotlarida oila qadriyatlarining axloqiy va ma'naviy asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Natijada tasavvufiy merosning zamonaviy oila institutini mustahkamlashdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: tasavvuf, oila, nikoh, teotsentrizm, Markaziy Osiyo, ma'naviyat, Naqshbandiya, Yassaviya, axloq, ruhiy kamolot.

Аннотация: В данной статье анализируется теоцентрическая интерпретация института семьи и брака в суфийском наследии Востока на основе опыта суфиев Центральной Азии. Рассматривается понимание семьи в суфийской философии как части божественного порядка, а брака - как священного института, способствующего духовному очищению и совершенствованию личности. Также проводится научный анализ нравственных и духовных основ семейных ценностей в учениях Накшбандийа и Ясавийа. В результате раскрывается значение суфийского наследия для укрепления современного института семьи.

Ключевые слова: суфизм, семья, брак, теоцентризм, Центральная Азия, духовность, Накшбандийа, Ясавийа, нравственность, духовное совершенствование.

Abstract: This article analyzes the theocentric interpretation of the institution of family and marriage in the Sufi heritage of the East based on the experience of Central Asian Sufi

traditions. It explores the understanding of family in Sufi philosophy as part of the divine order, and marriage as a sacred institution contributing to spiritual purification and human perfection. The study also examines the moral and spiritual foundations of family values in the teachings of the Naqshbandi and Yasawi orders. As a result, the significance of Sufi heritage in strengthening the modern family institution is revealed.

Keywords: Sufism, family, marriage, theocentrism, Central Asia, spirituality, Naqshbandi, Yasawi, morality, spiritual perfection.

Sharq tasavvufiy merosi insoniyat ma'naviy tafakkurining eng chuqur va sarmazmun qatlamlaridan birini tashkil etadi. Ayniqsa, Markaziy Osiyo hududida shakllangan tasavvufiy maktablari - Naqshbandiya, Yassaviya va Kubraviya ta'limotlari - nafaqat diniy-falsafiy qarashlarni, balki ijtimoiy hayotning muhim institutlari, xususan, oila va nikoh masalalariga ham chuqur ma'naviy-falsafiy yondashuvni shakllantirgan. Ushbu merosda oila shunchaki ijtimoiy tuzilma emas, balki ilohiy tartibning muhim bo'g'ini sifatida talqin qilinadi.

Tasavvuf falsafasida oila va nikoh munosabatlari teotsentrik, ya'ni Alloh markaziy o'ringa qo'yilgan yondashuv asosida izohlanadi. Bunday qarashga ko'ra, nikoh insonning nafsini tarbiyalash, ruhiy poklanish va ma'naviy kamolotga erishish yo'lida muhim vosita hisoblanadi. Oila esa jamiyatning asosiy tayanchi bo'lib, uning barqarorligi insonning ichki ma'naviy holati bilan bevosita bog'liqdir. Shu bois tasavvufiy an'analarda oila institutiga yuqori axloqiy va ruhiy mas'uliyat yuklanadi.

Markaziy Osiyo mutasavviflari asarlarida nikoh masalasi faqat huquqiy yoki ijtimoiy hodisa sifatida emas, balki insonning ilohiy haqiqatga yaqinlashish jarayonining bir bosqichi sifatida talqin etiladi. Jumladan, Bahouddin Naqshband ta'limotida "dil ba yoru, dast ba kor" tamoyili oilaviy hayotda ham mehnat, mas'uliyat va ma'naviy uyg'unlikni ifodalaydi. Ahmad Yassaviy hikmatlarida esa insonning ichki poklanishi oilaviy munosabatlar bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqiladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv jarayonida oila institutining ma'naviy asoslari zaiflashib borayotgan bir paytda, tasavvufiy merosdagi teotsentrik qarashlar muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv oilani faqat ijtimoiy birlik emas, balki ma'naviy-axloqiy tarbiya markazi sifatida qayta anglash imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi Sharq tasavvufiy merosida oila va nikohning teotsentrik talqinini Markaziy Osiyo tajribasi asosida falsafiy tahlil qilish, uning ijtimoiy-ma'naviy ahamiyatini ochib berishdan iboratdir. Shu bilan birga, tasavvufiy qarashlarning zamonaviy jamiyatdagi oila institutini mustahkamlashdagi o'rnini yoritish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, tasavvufiy merosda oila va nikohga bo'lgan yondashuv insonni komillikka yetaklovchi ma'naviy tizim sifatida namoyon bo'ladi va u Sharq falsafiy tafakkurining yuksak namunasini tashkil etadi.

Sharq tasavvufiy merosida oila va nikohning teotsentrik talqini inson, jamiyat va ilohiylik o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni falsafiy jihatdan izohlovchi murakkab konsepsiya sifatida shakllangan. Ushbu yondashuvga ko'ra, borliq markazida Alloh turadi va inson hayotining barcha shakllari, jumladan, oila va nikoh munosabatlari ham ilohiy tartib (nizom)ning bir qismi sifatida qaraladi. Shu sababli tasavvuf falsafasida oila faqat ijtimoiy institut emas, balki ma'naviy tarbiya va ruhiy kamolotga eltuvchi muqaddas makon sifatida talqin etiladi.

Teotsentrik qarashning asosiy mohiyati shundan iboratki, inson hayotidagi har bir faoliyat, jumladan oilaviy munosabatlar ham ilohiy maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Tasavvufiy an'anada nikoh inson nafsini jilovlash, axloqiy poklanish va ruhiy yuksalish vositasi sifatida qaraladi. Bu yondashuvga ko'ra, nikoh faqat biologik yoki ijtimoiy ehtiyojni qondirish emas, balki insonni komillikka eltuvchi ma'naviy yo'lning muhim bosqichidir.

Markaziy Osiyo tasavvuf maktablari, xususan Naqshbandiya, Yassaviya va Kubraviya ta'limotlarida oila institutiga alohida e'tibor qaratilgan. Bahouddin Naqshband ta'limotida "dil ba yoru, dast ba kor" tamoyili insonning ichki dunyosi va tashqi faoliyati o'rtasidagi muvozanatni ifodalaydi. Bu tamoyil oilaviy hayotda ham ma'naviy uyg'unlik, halol mehnat va mas'uliyatli munosabatlarni talab qiladi. Ahmad Yassaviy hikmatlarida esa insonning ichki poklanishi va nafs tarbiyasi oilaviy hayot bilan chambarchas bog'liq holda talqin etiladi.

Tasavvuf falsafasida oila jamiyatning kichik modeli sifatida qoraladi. Agar oila ma'naviy jihatdan sog'lom bo'lsa, jamiyat ham barqaror va axloqiy jihatdan mustahkam bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, oila institutining asosiy vazifasi faqat avlodni davom ettirish emas, balki komil insonni tarbiyalashdan iboratdir. Bu esa tasavvufda "insoni komil" konsepsiyasi bilan bevosita bog'liqdir.

Nikohning teotsentrik talqinida er va xotin munosabatlari faqat huquqiy yoki iqtisodiy asosga emas, balki ma'naviy mas'uliyat va ilohiy burchga tayanadi. Tasavvufiy manbalarda nikoh ikki ruhning uyg'unligi, bir-birini ma'naviy jihatdan to'ldirishi sifatida izohlanadi. Bu jarayonda sabr, sadoqat, mehr-shafqat va kechirimlilik asosiy axloqiy mezonlar sifatida belgilanadi.

Shuningdek, tasavvufiy qarashlarda oila va nikoh insonni dunyoviy manfaatlardan uzoqlashtirmaydi, aksincha, uni to'g'ri yo'naltirish orqali ma'naviy yuksalishga xizmat qiladi. Bu jihat tasavvufni boshqa diniy-falsafiy oqimlardan ajratib turuvchi muhim xususiyatlardan biridir. Chunki tasavvufda dunyo inkor etilmaydi, balki ilohiy maqsadga xizmat qiluvchi vosita sifatida talqin etiladi.

Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, Sharq tasavvufida oila va nikoh konsepsiyasi antropologik, axloqiy va metafizik qatlamlarni o'z ichiga olgan kompleks tizimdir. U insonni faqat ijtimoiy mavjudot sifatida emas, balki ma'naviy kamolotga intiluvchi ilohiy mavjudot sifatida talqin qiladi. Shu bois tasavvufiy merosda oila instituti jamiyatning axloqiy poydevori, nikoh esa ruhiy poklanishning amaliy shakli sifatida qoraladi.

Umuman olganda, teotsentrik yondashuv Sharq tasavvufida oila va nikohni ilohiy tartib bilan bog'lab, uni inson kamolotining ajralmas qismi sifatida talqin etadi. Bu esa Markaziy Osiyo tasavvufiy merosining falsafiy va ma'naviy ahamiyatini yanada chuqurroq ochib beradi.

Sharq tasavvufiy merosida oila va nikoh masalalarining teotsentrik talqini Markaziy Osiyo mutasavviflari ijodida chuqur falsafiy va ma'naviy asosga ega ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tasavvufiy an'anada oila oddiy ijtimoiy institut sifatida emas, balki insonni ilohiy haqiqatga yaqinlashtiruvchi, uning ruhiy kamolotini ta'minlovchi muqaddas tizim sifatida talqin qilinadi. Nikoh esa nafaqat huquqiy yoki maishiy kelishuv, balki insonning ichki poklanishi va ma'naviy yuksalishiga xizmat qiluvchi ilohiy tartibning muhim bo'g'ini sifatida baholanadi.

Markaziy Osiyo tasavvuf maktablari - Naqshbandiya, Yassaviya va Kubraviya ta'limotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, ularda oila va nikoh munosabatlari inson axloqiy tarbiyasi, nafsni jilovlash va ruhiy barqarorlikni shakllantirish bilan uzviy bog'liq holda qaralgan. Ayniqsa, "dil ba yoru, dast ba kor" tamoyili oilaviy hayotda ma'naviy muvozanat, mas'uliyat va halollikni ta'minlashning asosiy mezoni sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa tasavvufda oila institutining faqat tashkiliy emas, balki chuqur ma'naviy funksiyaga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, globallashtiruv jarayonlari va zamonaviy ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida oila institutining ma'naviy asoslari ba'zi hollarda zaiflashib bormoqda. Bunday vaziyatda tasavvufiy merosdagi teotsentrik qarashlar muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Ular oilaviy munosabatlarni axloqiy me'yorlar, ruhiy poklik va ma'naviy mas'uliyat asosida qayta tiklashga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari tasavvufiy yondashuvning zamonaviy jamiyat uchun tarbiyaviy ahamiyati yuqori ekanligini ko'rsatdi. Oila va nikohni ilohiy tartib bilan bog'lab

talqin qilish insonda mas'uliyat, sabr, sadoqat va mehr-muhabbat kabi yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi. Bu esa jamiyat barqarorligi va ijtimoiy totuvlikni mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi.

Umuman olganda, Sharq tasavvufiy merosida oila va nikohning teotsentrik talqini nafaqat tarixiy-falsafiy ahamiyatga ega, balki bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolgan ma'naviy konsepsiya sifatida qaralishi lozim. Ushbu yondashuv zamonaviy jamiyatda oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, insonni ma'naviy barkamollikka yetaklash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2021. - 416 b.
2. al-Buxoriy Imom Muhammad. Al-Jami' as-Sahih. Kitob un-nikoh / Tarjimon: Z.Husniddinov. - Toshkent: Sharq, 2017. - 8 jild.
3. al-Forobiy Abu Nasr. Madinai Fazila / Tarjima va izohlar: M.Mahmudov. - Toshkent: Akademnashr, 2015. - 280 b.
4. Ibn Sino Abu Ali. Tadbirul manzil / Tarjimon: U.Uvatov. - Toshkent: Movarounnahr, 2018. - 168 b.
5. Ibn Sino Abu Ali. Donishnoma / Tarjima va sharhlar. - Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2014. - 224 b.
6. Jaspers K. Buyuk donishmandlar / Tarjimon: A.Saidov. - Toshkent:

SHARQ VA G'ARB MUTAFAKKIRLARI MEROSIDA FALSAFIY VA ISLOMIY G'OYALAR SINTEZI

Usmonjonov Azizbek Abdusattorovich

CHDPU Tarix yo'nalishi talabasi

Saidusmanov Bahrom Abduganiyevich

CHDPU Tarix kafedrasi v.b. dotsenti, t.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sharq va G'arb mutafakkirlari merosida falsafiy va islomiy g'oyalar sintezi keng tahlil etiladi. Xususan, Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Al-Ghazali, Ibn Rushd hamda Ibn Arabi kabi Sharq allomalari, shuningdek Thomas Aquinas va Immanuel Kant singari G'arb faylasuflarining qarashlari asosida aql va e'tiqod, falsafa va din o'rtasidagi uyg'unlik yoritiladi. Maqolada islom falsafasining rivojlanish bosqichlari, tasavvufiy ta'limotlar hamda ularning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: falsafa, islom falsafasi, Sharq mutafakkirlari, G'arb falsafasi, aql va e'tiqod, tasavvuf, sintez, ontologiya, gnoseologiya, ma'naviyat

Annotation. This article explores the synthesis of philosophical and Islamic ideas in the intellectual heritage of Eastern and Western thinkers. It analyzes the views of prominent Eastern scholars such as Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Al-Ghazali, Ibn Rushd, and Ibn Arabi, as well as Western philosophers including Thomas Aquinas and Immanuel Kant. The article examines the relationship between reason and faith, philosophy and religion, and discusses the development of Islamic philosophy and Sufi thought. It also highlights the contemporary relevance of this synthesis.

Keywords: philosophy, Islamic philosophy, Eastern thinkers, Western philosophy, reason and faith, Sufism, synthesis, ontology, epistemology, spirituality

Аннотация. В данной статье рассматривается синтез философских и исламских идей в наследии мыслителей Востока и Запада. Анализируются взгляды таких восточных

KONFERENSIYA	KONGRESSIYA	CONFERENCE
MAVLONO JALOLIDDIN RUMIY MEROSIDA FALSAFIY VA ISLOMIY G'OYALAR INTEGRATSIYASI. M.T.Voxidova		146
TASAVVUFIY TAFAKKURDA OILA VA NIKOHNING IRFONIY-AKSIOLOGIK TALQINI: SHARQ VA G'ARB FALSAFIY G'OYALAR SINTEZI. G'afurov Doniyor Orifovich		149
SHARQ TASAVVUFIY MEROSIDA OILA VA NIKOHNING TEOTSENTRIK TALQINI (MARKAZIY OSIYO TAJRIBASI). G'afurov Doniyor Orifovich		152
SHARQ VA G'ARB MUTAFAKKIRLARI MEROSIDA FALSAFIY VA ISLOMIY G'OYALAR SINTEZI. Saidusmanov Bahrom Abduganiyevich. Usmonjonov Azizbek Abdusattorovich		155
SHARQ VA G'ARBDA ONG FALSAFASI: ISLOMIY VA RATSIONAL YONDASHUVLAR UYG'UNLIGI. Karimov Bozarqul Xuddayberdiyevich.		157
SHARQ VA G'ARB TAFAKKURIDA FALSAFIY VA ISLOMIY G'OYALAR UYG'UNLIGI: FALSAFA VA MANTIQUIY YONDASHUV. Karimov Bozarqul Xuddayberdiyevich		161
ХОЖАГОН-НАҚШБАНДИЯ ТАЪЛИМОТИ АҲЛИ ТОМОНИДАН “ҲУШ ДАР ДАМ” РАШҲАСИНИНГ ТАЛҚИНИ. Н.У.Нурматова.		165
ТАСАВВУФ ТАЪЛИМОТИ МАКТАБИ АСОСЧИСИ ЮСУФ ҲАМАДОНИЙНИНГ БУХОРОДАГИ ҚАДАМЖОСИ. Нурматова Нигора Умаровна		168
O'ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA'LIM: MILLIY STRATEGIYA VA XORIJIY TAJRIBA. Abdullayeva Firuza Sharipovna		172
SHARQ VA G'ARB TAFAKKURIDA INSON PSIXIKASINING TALQINI: NAFS, ONG VA ONG OSTI KONSEPSIYALARI. Razzoqova Shaxnoza Jo'rayevna		177
MARKAZIY OSIYO FALSAFASIDA "KOMIL INSON". Dilfuza Razikovna Vaxobova.		180
МАЪНАВИЙ ЮКСАКЛИК ТАЪЛИМОТИ. Гулямова Мунисхон Махмудовна. Исломова С.		183
РИСОЛАИ СУХАНОНИ ХОДЖА ПОРСО» АБДУРАХМАНА ДЖАМИ: ЖАНРОВАЯ СПЕЦИФИКА И СУФИЙСКАЯ ГЕРМЕНЕВТИКА. Бахриева Дилфуза Хакимовна		187
MARKAZIY OSIYO O'RTA ASR ILMIY TAFAKKURIDA EMPIRIK BILISH MADANIYATI VA ISLOMIY-FALSAFIY G'OYALAR UYG'UNLIGI: BERUNIY, IBN SINO VA ULUG'BEK ILMIY MEROSI MISOLIDA. Turdialiye J.R.		190
IX–XII ASRLARDA MARKAZIY OSIYO MADANIY TAFAKKURIDA MAHALLIY AN'ANALAR VA ISLOMIY-FALSAFIY G'OYALAR SINKRETLASHUVI. Ungalov A.A.		196
SHARQ FALSAFIY MEROSI VA TASAVVUFIY TA'LIMOTLARNING MA'NAVIY-RUHIY TARBIYA TIZIMIDAGI ROLI. Saidusmanov Baxrom Abduganiyevich. Erkinov Asilbek		201
SHARQ FALSAFIY MEROSIDA AYOLLARNING INTELLEKTUAL SALOHİYATINI YUKSALTIRISH OMILLARI. Bozorova Ro'zigul Sharofovna.		204
САЪДИДДИН ҲАМАВИЙ МАЪНАВИЙ МЕРОСИДА МАЪРИФАТ ТУШУНЧАСИНИНГ ТАСАВВУФИЙ-ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ. Ражабов Алишер Шавкатович		209